

Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

УДК 336.6

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15278808>

**Управління оборотними активами в системі фінансових відносин
сучасного підприємства**

Левковець Наталія Петрівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту
Національного транспортного університету, Україна,
01010, м. Київ, вул. Омеляновича-Павленка, 1,
nlp08@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5382-5418>

Бабич Людмила Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту
Національного транспортного університету, Україна,
01010, м. Київ, вул. Омеляновича-Павленка, 1,
babich_ludmila@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1602-929X>

Турпак Тетяна Григорівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту
Національного транспортного університету, Україна,
01010, м. Київ, вул. Омеляновича-Павленка, 1,
turpak64@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5261-6777>

Наконечна Світлана Анатоліївна

старший викладач кафедри фінансів, обліку і аудиту
Національного транспортного університету, Україна,
01010, м. Київ, вул. Омеляновича-Павленка, 1,
rudenkova@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0507-4116>

Гуцалюк Олена Ігорівна

старший викладач кафедри фінансів, обліку і аудиту
Національного транспортного університету, Україна,
01010, м. Київ, вул. Омеляновича-Павленка, 1,
sheptynova_lena@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7435-116X>

Прийнято: 14.04.2025 | Опубліковано: 24.04.2025

Анотація. *Оборотні активи підприємства становлять одну з ключових складових, що забезпечує формування основної частини ресурсів, необхідних для безперебійного функціонування підприємства. Їхній обсяг повинен бути достатнім для виконання запланованого асортименту послуг та задоволення ринкового попиту, водночас залишаючись мінімальним, аби уникнути зайвих виробничих витрат через накопичення надлишкових запасів. Недостатність оборотних коштів або неефективне управління ними може призвести до негативних наслідків, таких як уповільнення процесу реалізації, погіршення ліквідності, зниження платоспроможності та прибутковості, що загалом підриває фінансову стабільність сучасного підприємства. Метою статті є обґрунтування напрямів і дієвих заходів, що в комплексній взаємодії забезпечують системне удосконалення управління оборотними активами на сучасному підприємстві в різних фінансових умовах. У роботі використано такі **методи**: порівняння, систематизації і логічного узагальнення, історичного та причинно-наслідкового аналізу, системний*

*підхід. **Результати.** Оскільки оборотні активи складають на сучасному підприємстві значну частину, урахування змін економічної ситуації та оперативне коригування стратегії управління цими активами є надто важливим і необхідним для підтримання, особливо у нинішніх умовах нестабільності та невизначеності ситуації для створення нормальних умов функціонування діючих сучасних підприємств. **Висновки.** Ефективне управління оборотними активами на сучасному підприємстві дозволить створити стабільний базис для формування безперебійної операційної діяльності і, як результат, сприятиме зниженню фінансових ризиків, оптимізації складу та джерел утворення фінансових ресурсів, що вразі забезпечить на довгострокову перспективу підвищення рівня рентабельності підприємства, його фінансової стійкості та конкурентноспроможності на ринку.*

***Ключові слова:** оборотні активи, дебіторська заборгованість, ресурси підприємства, фінансова стійкість, бюджетування, передкризове управління.*

Management of current assets within the financial relations system of a modern enterprise

Nataliia Levkovets

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance, Accounting and Auditing
National Transport University, Ukraine, 01010, Kyiv,
1 Omelianovycha-Pavlenka St., nlp08@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5382-5418>

Lyudmyla Babych

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance, Accounting and Auditing
National Transport University, Ukraine, 01010, Kyiv,
1 Omelianovycha-Pavlenka St. babich_ludmila@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1602-929X>

Tetiana Turpak

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance, Accounting and Auditing
National Transport University, Ukraine, 01010, Kyiv,
1 Omelianovycha-Pavlenka St., turpak64@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5261-6777>

Svitlana Nakonechna

Senior Lecturer of the Department of Finance, Accounting and Auditing National
Transport University, Ukraine 01010, Kyiv,
1 Omelianovycha-Pavlenka St. rudenkova@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0507-4116>

Olena Hutsaliuk

Senior Lecturer of the Department of Finance, Accounting and Auditing National
Transport University, Ukraine, 01010, Kyiv,
1 Omelianovycha-Pavlenka St., sheptynova_lena@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7435-116X>

Abstract. *Current assets constitute one of the key components that ensure the formation of the primary resource base necessary for the uninterrupted operation of an enterprise. Their volume must be sufficient to fulfill the planned*

*range of services and meet market demand, while remaining minimal enough to avoid excessive production costs caused by surplus inventory. A shortage of working capital or inefficient management thereof can lead to adverse consequences, such as slower sales processes, deteriorating liquidity, reduced solvency and profitability, all of which ultimately undermine the financial stability of the enterprise. The **purpose** of this article is to justify the directions and effective measures that, through comprehensive interaction, enable systemic improvement in the management of current assets within modern enterprises under various financial conditions. The study employs **methods** such as comparison, systematization and logical generalization, historical and cause-and-effect analysis, as well as a systems approach. **Results.** Given that current assets represent a significant portion of an enterprise's total assets, adapting to changes in the economic environment and promptly adjusting asset management strategies is critically important – especially under today's unstable and uncertain conditions – to ensure the proper functioning of operational transport enterprises. **Conclusions.** Effective management of current assets in a modern enterprise provides a stable foundation for continuous operational activity and, as a result, contributes to reducing financial risks, optimizing the composition and sources of financial resources, and ultimately ensures a long-term increase in profitability, financial resilience, and competitiveness in the market.*

Keywords: *current assets, accounts receivable, enterprise resources, financial stability, budgeting, crisis prevention management.*

Постановка проблеми. В умовах сучасної економіки результативне управління оборотними активами набуває особливої важливості, адже саме від нього значною мірою залежить фінансова стійкість підприємства та його здатність ефективно функціонувати на ринку. Оборотні активи формують матеріальну основу операційної діяльності, забезпечуючи неперервність виробничого циклу, своєчасне виконання зобов'язань і адаптивність до змін

зовнішнього середовища. Разом із тим, на фоні нестабільної макроекономічної ситуації, підвищених фінансових ризиків, обмежених можливостей залучення ресурсів і загострення конкуренції, підприємства дедалі частіше стикаються з труднощами в управлінні поточними активами. Серед основних проблем — нераціональне використання ресурсів, надлишкові запаси, затримки з поверненням дебіторської заборгованості, а також дефіцит ліквідних коштів. Ці виклики актуалізують потребу в удосконаленні механізмів управління оборотними активами з урахуванням специфіки фінансових процесів на підприємстві. Важливо розробити ефективні підходи, які б сприяли оптимізації використання ресурсів, зниженню фінансових втрат і зміцненню фінансової стабільності підприємства в довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань управління оборотними активами знайшли відображення в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Значний внесок зроблено такими провідними українськими вченими, як Гаватюк Л. С., Пілат А. К., Гринюк І.М., Дехтяр Н. А., Дейнека О. В., Голик Д. В., Костенко А. М., Левковець Н. П., Серік Ю. В., Бабич Л. М., Ткачук Л. М., Чобіток В. І., Юзвенко І. В., Череп О. Г., Іванченко Д. М., Дубей Ю. В., Ящук Д. Л. та інші. [3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16] Проте, формування в необхідних обсягах та ефективно використання оборотних активів в сучасних нестабільних умовах невизначеності стосовно можливостей невідкладного забезпечення нормального економічного середовища для розвитку активів, передовсім, підприємств виробничого сектору економіки та пов'язаної з ним інфраструктури, вимагає подальших наукових досліджень щодо створення дієвого фінансового інструментарію з ефективного управління цими, необхідними і вкрай важливими для функціонування таких підприємств, процесами.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. З огляду на ускладнення існуючих та появу через воєнні дії нових проблем в управлінні оборотними активами сучасних підприємств, виникає потреба у проведенні глибинних наукових досліджень, що мають вибудовуватись на безумовних вихідних позиціях врахування впливу створених міжнародними структурами та різними елітами зовнішніх викликів на шляху перерозподілу світових ресурсів і формування на цьому тлі нового світового порядку. Зазначене слід розглядати як передумову у вирішенні невідкладного завдання – проведення наукових розробок, що ставлять за мету системне вдосконалення механізмів з управління оборотними активами в напрямку всебічного обґрунтування характеру потенційно можливих змін у середовищі, де можливим стане практичне застосування методів та фінансових інструментів щодо реалізації комплексу завдань і заходів ефективного забезпечення функціональної дії оборотних активів у діяльності кожного суб'єкта господарювання.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є обґрунтування напрямів і дієвих заходів, що в комплексній взаємодії забезпечують системне удосконалення управління оборотними активами на сучасному підприємстві в різних фінансових умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновідомо, що в ході фінансово-господарської діяльності кожне підприємство розпоряджається різними видами майна, що за своїм економічним змістом поєднує його необоротні та оборотні активи. При цьому саме оборотні активи є надійним підґрунтям у забезпеченні стабільної і безперервної операційної діяльності підприємства, адже у виробничому процесі у необхідних обсягах щоденно мають використовуватися сировина і матеріали, запасні частини та інші оборотні активи, що в ході виробничих процесів набувають товарної форми у вигляді, готової продукції, відвантаженої покупцям та здійснених необхідних розрахунків, сформованих у відповідні грошові кошти у складі

оборотних активів підприємства. Таким чином, важливість ефективного формування та використання оборотних активів кожного підприємства важко переоцінити.

Принагідно, слід зазначити, що в науковій літературі кожен дослідник тлумачить визначення сутністистного змісту оборотних активів по-своєму, виокремлюючи у класифікації різноманітні підходи та розуміння.

В цьому контексті відразу ж слід вказати, що відповідно до Національного положення (стандарту) обліку бухгалтерського 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: «оборотні активи – це гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу» [2].

Це, без сумніву, означає, що саме в контексті законодавче обґрунтованого визначення і варто розглянути позиції окремих вітчизняних дослідників у цій царині. Так, зокрема Шелудько В. М., розглядає оборотні активи, як: «активи, що обслуговують господарський процес підприємства і забезпечують його неперервність» [15].

В той же час Гринюк. І.М. вказує на значення оборотних активів, як на «сукупність матеріальних і грошових цінностей, що обслуговують поточний господарський процес підприємства, і які перебувають у постійному кругообігу й у повному обсязі переносять свою вартість на товари (роботи, послуги), що реалізують, протягом одного операційного циклу, з метою одержання економічної вигоди (прибутку)» [5].

Десь схожим є, визначення Дубей Ю. В., яка під поняттям оборотні активи розуміє «активи, що за умови нормальної господарської діяльності підприємства змінюють свою матеріально-речову форму за відносно короткий строк (менше року)» [8].

Продовженням таких міркувань можна вважати тлумачення Костенко А. М., який пояснює оборотні активи підприємства, як: «сукупність

економічних ресурсів підприємства, що перебувають у постійному кругообігу, змінюють свою матеріальну форму впродовж одного операційного циклу (одного року) та в повному обсязі переносять свою вартість на вартість виготовленої продукції» [9].

Цікавий погляд на оборотні активи виклав у своїх наукових працях Серік Ю. В., який наголосив, що: «оборотні активи підприємства – це ресурси, які належать підприємству і які, напевно, буде перетворено на гроші чи використано іншим чином протягом року з дати складання бухгалтерського балансу» [11].

Відомий вітчизняний вчений Поддєрьогін А. М. під активами оборотними визнає: «кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку» [4].

Професор І. О. Бланк до активів оборотних відносить: «сукупність майнових цінностей підприємства, що забезпечують поточну виробничо-комерційну діяльність підприємства та, що повністю споживаються у процесі одного виробничо-комерційного циклу» [12].

В публікаціях останніх років щодо питань управління активами підприємства, Бабич Л. М., робить висновок, що «оборотні активи слід розглядати як сукупність матеріальних і грошових коштів, які використовуються підприємством протягом періоду, що не перевищує один рік, для забезпечення планової реалізації процесів в операційній, фінансовій та інвестиційній діяльності, з урахуванням системи власних можливостей та комплексу чинників зовнішнього середовища в напрямку запобігання можливих ризиків і створення передумов для подальшого ефективного його функціонування» [3].

Дехтяр Н. А., Дейнека О. В., Голик Д. В. зазначають, що: «найважливішою складовою забезпечення функціонування підприємства є оборотні активи, бо вони є основою рушійною силою діяльності

підприємства Оборотні засоби постійно знаходяться у русі, здійснюють кругообіг, переходячи з грошових засобів у виробничі запаси, з виробничих запасів – у незавершене виробництво, з незавершеного виробництв – у готову продукцію, з готової продукції – у кошти в розрахунках, з коштів у розрахунках – у грошові засоби. Тому головним є вирішення проблеми організації діяльності підприємства у частині оборотних активів. Необхідно наголосити на тому, що у разі відсутності необхідного обсягу активів у певний час, їх нестача може спровокувати до втрат можливостей виконувати свої зобов'язання у повній мірі» [7].

Отже, оборотні активи як категорія матеріальна – це сукупність матеріальних активів і грошових коштів, що беруть безпосередню участь у створенні продукту, повністю споживаються в процесі виробництва та переносять свою вартість на вартість виробничого продукту протягом операційного циклу або 12 місяців з дати балансу (сировина, матеріали, готова продукція, грошові кошти тощо). [1]

Такі тлумачення, що наведені у вітчизняній науковій літературі дають, на нашу думку, непохитну можливість усвідомлення важливості основної та найпоширенішої класифікації щодо оборотних активів. З урахуванням цих особливостей, можна надати також і більш досконале, як нам видається, їх трактування : оборотні активи – це сукупність матеріальних активів і грошових коштів, що перебувають у постійному обігу з метою забезпечення безперервності виробничого процесу і ліквідності підприємства та зміни форм його матеріальних цінностей протягом одного виробничого циклу.

Управління оборотними активами є частиною системи бюджетування на підприємстві, а саме через систематичне планування, контроль та аналіз за допомогою бюджетів, підприємство забезпечує оптимальний рівень оборотних активів, підтримує фінансову стійкість і підвищує загальну ефективність своєї діяльності.

Проте, ефективність реалізації будь-якої політики підприємства неодмінно торкається питань управління оборотним капіталом, що спрямовується, передовсім, на прискорення оборотності оборотних активів для вивільнення певної їх частки та покращення ефективності використання. Характерно, що таке прискорення може відбуватися на всіх стадіях руху оборотного капіталу:

- на стадії формування запасів – за рахунок ви значення зайвих запасів та їх ліквідації, оптимального вибору постачальників і поліпшення організації постачання;

- на стадії виробництва – за рахунок впровадження нових технологій та підвищення ефективності праці, що сприятиме скороченню виробничого циклу без зниження якості продукції, яку виробляють;

- на стадії реалізації продукції – за рахунок раціональної організації збуту, що, зокрема, забезпечується формуванням і реалізацією ефективної кредитної політики. [13]

Проте, обираючи управлінські методи слід брати за основу, що більшість вітчизняних підприємств потребують розробки та впровадження саме комплексних підходів і пов'язаних з ними заходів, спрямованих на оптимізацію системи управління оборотними активами з одночасним покращенням фінансового стану. Це першочергово пояснюється недостатністю обсягів оборотних активів та неупорядкованістю їх структури, що є властивим для більшості транспортних підприємств.

Основними заходами в системі передкризового управління можуть, як правило, розглядатись такі:

- розробка оптимальної структури запасів;
- управління дебіторською та кредиторською заборгованістю;
- оновлення основних засобів відповідно до попиту на продукцію, роботи, послуги у відповідному секторі ринку;

- розширення спектру послуг, що надаються підприємством з метою диверсифікації джерел отримання доходів на цьому підприємстві;

Процес управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, зокрема, на транспортних підприємствах, має охоплювати по кожному виду заборгованості детальний аналіз складу, структури та динаміки, а також розробку й реалізацію інструментів для відповідного погашення або скорочення обсягів. Ефективне ж застосування ключових в процесі управління механізмів дозволяє підприємству одночасно і раціонально використовувати фінансові ресурси, організовувати збут продукції та формувати поточну дебіторську заборгованість, уникаючи її перетворення на прострочену чи сумнівну, і впроваджувати при цьому дієву кредитну політику [10].

Слід мати на увазі, що оборотні активи напряму залежать від стану та характеру зносу основних активів, що безпосередньо використовуються у основній діяльності кожного підприємства.

Таким чином, реалізація заходів програми передкризового управління може забезпечити у діяльності транспортного підприємства не тільки скорочення кредиторської та дебіторської заборгованості, а і паралельне зростання фінансових результатів, адже за нових умов частину вивільнених коштів можна буде спрямовувати на подальше оновлення автопарку та здійснення найнеобхідніших платежів. До того ж, постійна робота з дебіторами, залучення нових клієнтів, індивідуальний підхід до кожного партнера, покращення якості послуг, обґрунтована маркетингова політика, а також ретельне планування і контроль за співвідношенням джерел фінансування мають стати пріоритетними завданнями в системі передкризового управління у довгостроковій перспективі. Необоротні та оборотні активи, власний капітал та зобов'язання транспортних підприємств України за 2021-2023 рр. наведені в табл. 1.

Таблиця 1 - Необоротні та оборотні активи, власний капітал та зобов'язання транспортних підприємств України за 2021-2023 рр., тис. грн.

Транспорт (в т.ч. складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність)	2021 рік	Всього (за видами економічної діяльності України) 2021 р.	2022 рік	Всього (за видами економічної діяльності України) 2022 р.	2023 рік	Всього (за видами економічної діяльності України) 2023 р.
необоротні активи	9902,5	3303141	14151,1	1328856	88170,1	2532849
оборотні активи	52844	2886819	47276,3	3036315	130123,4	4081303,2
власний капітал	33160,3	1930133,1	40934,8	132781,1	170028,6	3198640,3
довгострокові зобов'язання і забезпечення	0	590949	0	458380,9	31,1	713373,9
поточні зобов'язання і забезпечення	29586,2	3668885	20492,6	3774015,6	48233,8	2703274
Баланс		62 746,50		61 427,40		6615288,2

Джерело: складено авторами на основі аналізу [6]

Розглядаючи наведені в табл.1 дані офіційної статистики щодо наявних на підприємствах транспорту оборотних активів, можна відмітити певне зростання їх обсягів, особливо у 2023 році. Однак, оскільки транспортні підприємства, у зв'язку з значними збоями і порушеннями у веденні взаємних розрахунків, більше орієнтовані на такі складники як запаси та дебіторська заборгованість, що не можуть вважатись показниками ефективності у загальній структурі оборотних активів, тому слід вживати невідкладних заходів з удосконалення методичного інструментарію в управлінні обсягами та структурою оборотних активів сучасних транспортних підприємств, щоб мати їх належне у подальших періодах забезпечення в транспортній галузі.

Висновки. В сучасних умовах економічних перетворень на шляху до виокреслення нового світового порядку у розподілі ресурсного потенціалу кожне підприємство намагається забезпечити максимальну ефективність

своєї діяльності та відповідну фінансову стабільність. До того ж, в Україні, навіть в умовах довготривалих воєнних дій, коли кількість виробничих підприємств різко скорочується, або втрачає позиції ефективного ведення своєї основної діяльності, для забезпечення раціонального формування і розвитку всіх активів, що належать підприємству, все більшого значення набувають питання посилення управлінських функцій щодо, передовсім, такого важливого їх складника, як оборотні активи.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996 із змінами та доповненнями. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T990996?ed> (дата звернення 04.04.2025)
2. П(С)БО 10 – Дебіторська заборгованість затверджено наказом МФУ 25.10.99 № 725 // Сайт Верховної Ради. URL: www.rada.gov.ua. (дата звернення 04.04.2025)
3. Бабич Л.М., Головатий В.В. Управління оборотними активами на сучасному підприємстві // *Вісник Національного транспортного університету. Серія «Технічні науки». Науковий журнал.* – К.: НТУ, 2022. – Вип. 1 (51), с. 11-20.
4. Гаватюк Л. С., Пілат А. К. Удосконалення механізму управління оборотними активами як умова ефективного функціонування підприємств / Л. С. Гаватюк, А. К. Пілат // *Вісник ЧНУ.* – 2022. – № 833. – С. 48–53. – URL: <https://archer.chnu.edu.ua/handle/123456789/6680> (дата звернення 04.04.2025)
5. Гринюк. І.М. Економічна сутність оборотних активів та їх типологія // *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal.* 2022. Vol. 2, № 4. p. 64-74.
6. Державна служба статистики URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 04.04.2025)

7. Дехтяр Н. А., Дейнека О. В., Голик Д. В. Оптимізація структури оборотних активів підприємства // *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. Вип. 1(12). с. 289-293.

8. Дубей Ю. В. Шляхи підвищення ефективності використання оборотного капіталу промисловими підприємствами України. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2018. № 2. с. 100–108. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2018/2/EV20182_100-108.pdf (дата звернення 04.04.2025)

9. Костенко А. М. Шляхи удосконалення механізму управління оборотним капіталом підприємств України // *Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]*. 2023. № 4. с. 46-57.

10. Левковець Н.П., Управління дебіторською заборгованістю підприємства в сучасних економічних умовах. *Вісник Національного транспортного університету. Серія «Економічні науки». Науковий журнал*. Випуск 2 (56), 2023, с. 87-93.

11. Серік Ю. В. Управління оборотними активами підприємства // *Економіка і управління*. 2022. № 4. с. 69-75.

12. Ткачук Л. М., Юзвенко І. В. Теоретичні аспекти управління оборотними активами підприємства / Л. М. Ткачук, І. В. Юзвенко // *Вісник ВНТУ*. – 2024. – № 1. – с. 61–65. – URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/43441> (дата звернення 14.04.2025)

13. Череп О. Г., Д. М. Іванченко. Оптимізація структури оборотних активів підприємства в межах фінансової реструктуризації // *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2021. № 1. с. 37-43.

14. Чобіток В.І., Пятилокотова К.С. Управління оборотними активами підприємства: теоретичний аспект URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vetp/2013_41/13cvieic.pdf. (дата звернення 04.04.2025)

15. Шелудько В. М. Управління фінансами підприємств : навч. посіб. / В. М. Шелудько. – Харків : Фінанси, 2023. – 264 с.

16. Ящук Д.Л. Дослідження методології управління оборотними активами підприємств в умовах кризи. – URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vetp/2010_32/10ydlsof.pdf. (дата звернення 04.04.2025)